

DOI No: <http://dx.doi.org/10.29228/Joh24757>

Makale Türü: Araştırma makalesi
Geliş Tarihi: 29.06.2019
Kabul Tarihi: 31.08.2019

ArticleType: Research article
Submitted: 29.06.2019
Accepted: 31.08.2019

Atıf Bilgisi / Reference Information

Nas, F. (2019). Kırsal Alanda Tarımsal Faaliyetler ve Geçim Kaynaklarının Dönüşümü (Bartın Köyleri Örneği). *Journal of History School*, 41, 853-873.

KIRSAL ALANDA TARIMSAL FAALİYETLER VE GEÇİM KAYNAKLARININ DÖNÜŞÜMÜ (BARTIN KÖYLERİ ÖRNEĞİ)

Fethi NAS¹

Öz

Bilgi ve teknolojik ilerlemelere bağlı olarak dünya genelinde doğal çevre-ekoloji, ekonomik faaliyetler, siyasal eğilimler, düşünce kalıpları, psikolojik yapılar ve yaşam biçimleri çeşitli türlerden değişimlere maruz kalmakta ve son derece hızlı bir dönüşüm geçirmektedir. Hayatın herhangi bir alanındaki dönüşüm doğal olarak diğer alanlardaki değişimleri etkilemekte ve bazen deformasyona bazen de uyum sağlamaya doğru bir süreç sürüklemektedir. Küreselleşme sürecinin beraberinde getirdiği yeni bir takım oluşumlar toplumsal yaşamı derinden etkilemektedir. Bu etkilerin bir sonucu olarak günümüz dünyasında insanların yaşam standartları geçmiş ile mukayese bile edilemeyecek düzeyde yükselmiş bulunmaktadır. Hızlı değişim ve dönüşümler ise genel olarak kentsel alanlarda yoğunlaştığından kentlere büyük göç hareketleri yaşanmaktadır ve nüfus yoğunluğu kırsal alanlarda azalırken kentlerde artmaya devam etmektedir. Bundan dolayı kırsal alanlarda yaşayanların ekonomik faaliyetleri ve geçim kaynakları çeşitlenmiştir. Kırsal alanlarda yaşamını sürdürmesine rağmen hane halkları sadece tarımsal faaliyetlerle uğraşmak suretiyle geçimlerini sağlayamaz hale gelmiştir. Devletin sağlamış olduğu tarımsal desteklemelerin kaldırılması, girdi fiyatlarının yüksekliği ve ürünlerin alım fiyatlarının düşmesi, kırsal alanlarda yaşayanların tarımsal faaliyetler uğraşmak suretiyle geçimlerini sağlamalarını zorlu hale getirmiştir. Bunun sonucunda tarımsal faaliyetlerin yanı sıra gelir getiren farklı iş ve çalışma alanlarına yönelim artmaktadır. Çalışma, kırsal alanda yaşayan hane halklarının, değişen koşullara bağlı olarak tarımsal üretim faaliyetlerinde ne gibi bir dönüşüme yöneldiklerini ve yaşantılarını sürdürdükleri geçim kaynaklarının neler olduğunu belirlemeye yönelik olarak

¹Dr. Öğr. Üyesi, Bartın Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü. fethinas@yahoo.com.
ORCID:0000-0001-6464-5615

gerçekleştirilmiştir. Bartın ili merkez ilçeye bağlı 9 köyde yaşayan 90 hanenin ekonomik bir faaliyet olarak geçim kaynaklarının nelerden oluştuğu konusunda 2017-2019 yılları arasında araştırma yapılmıştır. Araştırma kapsamında hane halkları ile mülakatlar yapılmış ve zaman içinde tarımsal faaliyetler, geçim kaynaklarının çeşitlenmesi, tarımsal üretimde karşılaşılan sorunlar ve sahip olunan tarımsal alanların büyüklüğü gibi konular ile ilgili olarak sayısal veriler derlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kırsal Alanlar, Kırsal Dönüşüm, Tarımsal Faaliyetler, Geçim Kaynakları.

The Transformation of Agricultural Production and Livelihoods in Rural Areas (Case of Bartın Villages)

Abstract

Due to information and technological advances, natural environment-ecology, economic activities, political trends, thought patterns, psychological structures and lifestyles around the world are undergoing a rapid transformation. The transformation in any area of life naturally affects changes in other areas and sometimes causes deformation and sometimes an adaptation. Communication and transportation opportunities have developed around the world. A new set of formations brought about by the globalization process has a profound impact on social life. Knowledge transfer and different thoughts can be reached quickly and effectively different parts of the world. New developments have emerged in working conditions and health services. As rapid changes and transformations are concentrated in urban areas in general, large migration movements are experienced in cities and population density decreases in rural areas. So living conditions and livelihood of people living in rural areas are diversified world wide. The study was carried out in order to determine what kind of changes rural households have undergone in their agricultural production and livelihoods depending on the changing conditions. Between 2017-2019, a research was conducted on the economic life of 90 households in 9 villages of the central district of Bartın. Within the scope of the research, interviews with households were conducted and numerical data were collected on issues such as agricultural activities, diversification of livelihoods, problems in agricultural production and the size of agricultural land owned.

Keywords: Rural Areas, Rural Transformation, Agricultural Activities, Livelihoods

GİRİŞ

Gerek kamuoyunda gerek literatürde kırsal ekonomik faaliyetler dendiğinde akla ilk olarak tarım ve hayvancılık gelmektedir. Oysa kırsal alanlar sadece tarım ve hayvancılıkla ilişkili ekonomik faaliyetlerin gerçekleştiği yerler değildir. Bir diğer ifadeyle kırsal alanlardan elde edilen gelirler sadece tarım kaynaklı değildir ve ekonomik bakımdan oldukça karmaşık bir ilişkiler ağını barındırmaktadır. Kırsal alanlar doğal kaynakların ortaya çıkarıldığı ve işlendiği, kentsel yerleşmelerin doğal ürünlerin temin edilmesinde büyük ölçüde bağımlı olduğu, kapitalist girişimcilik açısından sermaye birikimine imkân tanıyan ve aynı zamanda ucuz emek gücünün temin edildiği yerlerdir (Marx, 1978). Ayrıca kapitalist gelişme süreci ile ilişkili olarak ele alındığında kırsal alanlar, geniş topraklara sahip girişimcilerin, kendi topraklarını işletmek suretiyle birer sermaye sahibi haline gelebildiği bir dönüşüm alanıdır. Ne var ki kırsal alanlarda yaşayanlar, tarımsal faaliyetlerle uğraşmak suretiyle gelir elde etmede zorluklarla karşılaşmaya başladıklarında geçim stratejilerinde bir takım alternatiflere yönelmek zorunda kalmaktadırlar. Bu alternatif kaynaklar hane halklarının yaşantısını sürdürebileceği üç temel seçenek ortaya çıkarmaktadır; belirli bir tarımsal ürünün üretimine yoğunlaşma, tarım dışı geçim kaynaklarına yönelme veya son olarak başka yerlere/kentsel alanlara göç etmedir. Bunların yansırı tarımsal faaliyetlerle uğraşmanın ve gelir elde etmenin zor olduğu durumlarda hane halkları tarım dışı ücretli işlere yönelmekte ve yeni geçim stratejileri zorunlu hale gelmektedir (Ellis, 2000). Birinci seçeneğin mümkün olduğu durumlarda hane halkları küçük toprak parçaları üzerinde sadece tek tip bir ürünün üreticisi haline gelirler. Bu da esasında kapitalist üretim ilişkilerinin ortaya çıkardığı geçimlik bir üretim modeli olup son yıllarda piyasa odaklı endüstriyel tarıma yönelik olarak ağırlık kazanmaya başlamıştır. İkinci seçenek söz konusu olduğunda sadece tarımsal faaliyetlerle uğraşmanın geçimi sağlayamayacağı anlaşıldığından, hane halkları ticaret, kira vb ek gelirler elde edecekleri faaliyetlere yönelirler. Üçüncü seçenekte ise hane halkları kentsel alanlara göç etmekte, toprağı olmasına rağmen, kentsel alanlarda mülksüzleşerek vasıfsız veya serbest olarak nitelenen emek gücü sürecine dâhil olmaktadır. Bu sürecin ortaya çıkmasına yol açan tarihsel değişimler ise oldukça karmaşıktır. Sanayileşme ve onunla paralel biçimde gelişen kapitalist üretim ilişkileri doğaları gereği, burjuva ve proleteryaaya dâhil olmayan, kavramsal ve tarihsel olarak tanımlanamayan arada kalan sınıfları mülksüzleştirerek işçileştirmekte bir diğer ifadeyle ucuz emek gücü haline dönüştürmektedir (Marx ve Engels, 2018:55). Mills'e göre toplum, geleneksel yapıdan sanayileşmiş bir yapıya dönüşünce, köylü olarak yaşantısını sürdüre gelen bireyler, birer işçi haline gelmekte; feodal

beyler ise yok olup ortadan kalkmakta ya da birer işadamı haline gelmektedir (2000, 11).

Modernleşme ve küreselleşme süreçlerinin bir sonucu olarak köy ve kır kavramları birbirleri ile ilişkileri çerçevesinde aynı anlama ve içeriğe sahip olacak biçimde kullanılmaktadır. Fakat her iki kavramı birbirinden ayrı birer gerçeklik olarak ele alanlar da vardır. Köy çalışmaları alanında önemli isimlerden biri olan Shanin köylülüğü betimlerken dört temel özelliğe vurgu yapmaktadır. Ona göre sosyal bir örgütlenme biçimi olarak köy veya köylülük söz konusu olduğunda temel olarak bir aileye ait bir toprak parçasının yine aile üyeleri tarafından işletildiği, yaşamı sürdürmeye yönelik olarak hayvan yetiştiriciliği, kırsal topluluklara özgü geleneksel bir kültürel bağlılık ve dışsal kaynaklı merkezi bir otoriteye itaat veya bağımlılık gibi özellikler ön plana çıkmaktadır. Yanı sıra tüm faaliyetler sadece hane üyelerinin temel ihtiyaçlarını gidermeye yöneliktir (Shanin,1973). Bu özellikler göz önünde bulundurulduğunda para cinsinden bir sermaye artışının hedeflenmediği ve sosyo-kültürel olarak köylülüğün basit bir yaşam biçimi olarak görüldüğünü söylemek mümkündür. Daha da önemlisi özellikle gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde Shanin'in tanımlamasına uygun bir sosyal yaşamın izlerine rastlamak neredeyse imkânsız hale gelmiştir. Çünkü Sanayileşme süreci ile birlikte kırsal alanlarda yaşayan insanlar değişen yaşam koşulları ve çeşitlenen ihtiyaçlara bağlı olarak pazara yönelik üretim yapmaya başlamışlardır. Ayrıca Batı kültüründe “köylülük” çoğu zaman hoş karşılanmayan ve aşağılayıcı bir anlama sahip olacak biçimde kullanılagelmiştir (Edelman, 2013). Buna rağmen günümüzde ilgili literatür incelendiğinde ise köy ve kır çalışmalarında, kentsel olmayan alanlarda yaşamını sürdüren grup veya toplulukların sosyal, kültürel ve ekonomik gelişimlerin incelendiği görülmektedir. Dolayısıyla çalışmada yaygın olarak her iki kavramı betimleyen kır kavramının kullanılması yeğlenmektedir.

2. Dünyada Kırsal Dönüşümü Ortaya Çıkaran Etmenler

İnsanlar çok eski çağlardan itibaren yaşantılarını sürdürdükleri farklı türlerden geçim kaynaklarına sahip olmuşlardır. Neolitik Devrimin başlangıcından Sanayi Devrimine gelinceye kadarki süreçte insanlar için geçim kaynaklarının başında tarım ve hayvancılık ilk sırada yer almıştır. Neolitik Devrim ile insanlık gıda temini ve beslenme söz konusu olduğunda büyük ölçüde yeni ortaya çıkan ilk yerleşim alanlarında üretilen tarımsal ürün ve faaliyetlere bağımlı halde yaşamıştır (Child, 1950). Dolayısıyla ilk yerleşim alanlarının ve dönemin kentlerinin ekonomisi tarım ve hayvancılığa dayalı olmuştur. Bu özellik ise Sanayi Devriminin ortaya çıktığı zamana kadar sürmüştür. Sanayi Devrimi ile birlikte ortaya çıkan makineleşme, kentleşme, nüfus artışı vb değişimler

Kırsal Alanda Tarımsal Faaliyetler ve Geçim Kaynaklarının Dönüşümü (Bartın Köyleri Örneği)

insanların yaşantısını sürdürebileceği yeni geçim kaynaklarını ortaya çıkarmıştır. Bundan dolayı geçim kaynağı olarak kastedilen etkinlik yeni bir özellik olmayıp, ekonomik faaliyetlerde ve akademik yazında farklı biçimlerde ele alınan bir kavram olarak görülmektedir.

Sanayi devriminin yaşanmaya başladığı dönemde dünya nüfusunun büyük bir bölümü kırsal alanlarda yaşıyordu. Fabrika ve sanayi tesislerinin ortaya çıkması, kırsal alanlarda yaşamını sürdürmekte sorun yaşayan kırsal kökenli yoksul halkları kentlere göç etmeye sevk etmiştir. Bu şekilde kırsal alanlardan kentsel-sanayileşmiş alanlara yoğun bir göç hareketi başlamış ve kırsal alanlarda nüfus hızla azalmıştır. Sanayileşme ile birlikte devlet ve toplumların ekonomisi tarihte ilk defa tarım dışı faaliyetlere dayalı hale gelmiştir. Buna bağlı olarak üretim alanında yeni ortaya çıkan sanayi üretimi sonucunda 19. yy'ın başında kırsal bölgelerden sanayileşmiş kentlere milyonlarca insanın göç hareketi başlamıştır (Ponting, 2012: 366). 2008 yılından bu yana dünya genelinde kentsel alanlarda yaşayanların nüfusu, kırsal alanlarda yaşayanlardan daha fazla olmaya başlamıştır. Bu artış beraberinde gelişmekte olan ülkelerde gıda üretiminde düşümlere ve fiyat artışlarına, kentsel alanlarda işsizliğe ve yoksullaşmaya yol açmaktadır (Dünya Bankası, 2016).

Kırsal alanlardan kentsel alanlara doğru yaşanan nüfus hareketleri zaman içerisinde yeni bir ekonomik sistemi-kapitalist üretim biçimini, ortaya çıkararak dünya genelinde iki temel gelişmeyi ortaya çıkarmıştır. Bunlardan birincisi, tarımsal ürün ticaretinin yaygınlaşması ve tarım devrimi olarak karakterize edilen uzmanlaşmış ve sermaye yoğun tarım biçimlerinin gelişmesidir. İkincisi ise tarımsal mülksüzleşme dalgalarının yaşanması, kırsal el sanatlarının kaybolması ve sanayi üretiminin yayılmasıdır (Hobsbawm, 1987; 342). Bu gelişmeler tarımsal faaliyetlerle uğraşmak suretiyle geçimini sağlayan milyonlarca insanın, yaşadığı kırsal alanlardan kentsel ve sanayileşmiş bölgelere göç edip ücretli işlere yönelmesine sebep olmuştur. Çünkü geçimlik ekonomi olarak faaliyet gösteren küçük tarım işletmeleri ortaya çıkan yeni koşullar altında ayakta kalma güçlerini büyük ölçüde kaybetmiştir. Özellikle 1980'li yıllardan bu yana küreselleşme ile birlikte pazara yönelik üretime geçiş hızlanmış ve hem geçimlik hem de küçük meta üretimi şeklinde devam eden kırsal alanlardaki tarımsal faaliyetler azalmış tarım dışı istihdam ve gelir ön plana çıkmıştır (Keyder ve Yenal, 2018:19).

Günümüz dünyasında küreselleşmenin etkisiyle ve özellikle gelişmekte olan ülkelerde artan sayıda insan, tarım dışı sektör ve faaliyetlerle uğraşarak geçimini sağlar hale gelmiştir. Fakat kırsal alanlarda yaşamaya devam eden ve çeşitli sebeplerden ötürü kentsel alanlara göç etmeyip kırsal alanlarda yaşamaya devam eden kitleler için sorun devam etmektedir. Sadece tarımsal faaliyetlerle

uğraşmak suretiyle geçimini sağlayan kırsal hane halklarının sayısı oldukça azdır. Bundan dolayı geçimi sağlamaya yönelik düzenli ve istikrarlı olmayan gelir kaynaklarında çeşitlilik yoğun biçimde gözlenmektedir (Amin, 1997:94; Bernstein, 2009).

3. Türkiye’de Kırsal Dönüşümü Ortaya Çıkaran Etmenler

Osmanlı devletinin Birinci Dünya Savaşında yenilmesi ve tasfiye edilmesinden sonra kurulan Türkiye Cumhuriyetinin nüfusunun neredeyse tamamına yakını kırsal alanlarda yaşayan ve tarımsal faaliyetlerle uğraşarak geçimini sağlayan insanlardan oluşuyordu. Bundan dolayı Cumhuriyet’in ilanınının kısa bir süre sonra toplanan İzmir İktisat Kongresinde çiftçinin üzerinde ağır bir yük teşkil eden aşar vergisi ve tütün rejisi kaldırılmış, tarımsal üretim teşvik edilmiş, kredilendirme olanakları artırılmış ve çiftçinin özel mülkiyet olarak toprak edinmesinin önü açılmıştır (Pamuk ve Toprak, 1988:15). Bu vesileyle ülkenin ekonomik kalkınmasında önemli bir yer tutan tarımsal üretim alanında köklü bir takım yenilikler yapmak ve Batılılaşmanın etkisi ile kapitalist üretime geçişin önü açılmak istenmiştir.

Ne var ki, Birinci Dünya Savaşını takiben yaşanan 1929 Büyük Buhranı, hemen hemen bütün dünya ülkelerinin ekonomik gelişimlerini olumsuz biçimde etkilemiştir. Büyük Buhran tarım ürünleri ve hammadde ihracatı yapan buna karşılık sanayi maddeleri ithal eden Türkiye’yi adeta sarsmıştır. Buhran, tarımsal ürün fiyatlarında büyük düşüslere yol açtığından, Türkiye’nin gelirlerini azaltmıştır ayrıca ödeme zamanı gelen Osmanlı’dan kalan borçların ödemesi eklenince ekonomik bakımdan zorlu koşullar başlamıştır (Toksöz, 2002:50). Bu koşullar altında Cumhuriyet Yönetimi çiftçiyi korumayı ve sanayiye desteklemeyi kararlaştırmıştır. Sanayi alanında hammadde olarak kullanılabilir tarımsal ürünlerin üretimine ağırlık verilmiş, iç pazarın geliştirilmesi için yerli malların tüketim ve korunması teşvik edilmiş, tarımsal üretim tekniklerinin geliştirilmesi yönünde destekler verilmiştir. Ayrıca çiftçilerden alınan vergiler azaltılmış bazı borçlar ise silinmiştir. Devletçilik politikası hayata geçirilmiş ve kısa bir süre zarfında tarımsal üretim alanında olumlu seviyelere ulaşılmıştır. Sanayinin geliştirilmesi amacı ile gıda ve dokumacılık alanındaki yatırımlara ağırlık verilmiş, tarımda endüstriyel ürünlerin üretimi için makineleşmeye doğru bir eğilim başlatılmıştır.

İkinci Dünya Savaşından sonra Doğu ve Batı Blokları arasında sıkışıp kalan Türkiye, SSCB’nin Boğazlar ve çeşitli stratejik konular ile ilgili taleplerinden ötürü tercihini, savaştan galip çıkan ABD’den yana kullanarak, Batı Blokunun himayesinde siyasal ve ekonomik varlığını sürdürmeye karar vermiştir.

Kırsal Alanda Tarımsal Faaliyetler ve Geçim Kaynaklarının Dönüşümü (Bartın Köyleri Örneği)

ABD, Truman Doktrini kapsamında SSCB'ye karşı hem ideolojik hem de stratejik bir hamle olarak Türkiye'yi ortak olarak kabul etmiş ve yardımda bulunmayı taahhüt etmiştir. Türkiye 1947 yılında Truman Doktrini doğrultusunda önce IMF'ye katılmış ve aynı yıl içerisinde Marshall Planına dâhil edilmiştir ayrıca iki yıl sonra 1950'de NATO üyesi olmuştur (Ertem, 2009). Marshall Planına göre Türkiye'nin uluslararası pazara açılmasının yegâne yolu tarımsal üretimin artırılmasıyla mümkündür. Bu amaca yönelik olarak tarımsal aletlerin modernize edilmesinin önü açılmalı ve karayollarının yapımına ağırlık verilmelidir. ABD bu alanlarda Türkiye'ye çeşitli yardımlarda bulunmuştur. Amacı ise Savaş sonrası dönemde elinde bulunan stok fazlası sanayi ürünlerini Türkiye gibi ülkelere satmak ve yardımların bedeli olarak hammadde almaktır (Topal, 2013). Zaten Marshall Planı kapsamında yapılan yardımlar yine ABD'li uzmanların önerileri doğrultusunda başta traktör olmak üzere çeşitli tarım aletlerinin satın alınmasında, ülke ekonomisini kalkındırmada etkin olacak hammadde kaynaklarının işletilmesinde ve karayolu yapım çalışmalarında kullanılmıştır. İki sene sonra Türkiye NATO'ya üye olmuş bu sefer, SSCB tehdidine karşı sınır güvenliği, askeri savunma ve silahlanma alanlarında yoğun bir mali harcama sürecine girmiştir. Bu durum ise ülke içerisinde hayat pahalılığına ve ticaret açıklarına yol açmıştır. Kısaca söylemek gerekirse Türkiye, uluslararası ilişkilerden kaynaklanan sorunlar ile ülke içerisinde karşılaşılan ekonomik dar boğazlardan ötürü büyük ölçüde ABD'ye bağımlı ekonomik ve politik bir tavır benimsemek zorunda kalmıştır. Her ne kadar tarımsal üretim alanında yapılan desteklemeler ve makineleşme, ekilebilen tarım arazilerinin oranını ve verimliliği arttırmış ve milli ekonomiye katkı sağlamış olsa da insan gücüne duyulan ihtiyacı azaltmış ve kırsal alanlardan kentsel alanlara doğru bir emek göçünün yaşanmasına yol açmıştır. Bu süreçte dile getirilen eleştirilerden birisi de uygulanan tarım politikalarının büyük toprak sahiplerini ve ticaret sermayesini zenginleştirdiğidir.

1980'li yıllara gelinceye kadar Türkiye'de kalkınma planları çerçevesinde ithal ikameci sanayileşme modeli uygulanmış ve tarımsal faaliyetler devlet sübvansiyonlarıyla desteklenmiştir. Sanayi üretimi alanında dayanıklı tüketim malları üretimine ağırlık verilmiştir. Fakat bu ürünlerin üretiminde kullanılan teknoloji ucuz ve dışa bağımlı olduğundan, üretilen ürünlerin dış pazarlarda alıcı bulması mümkün olmamıştır. Tarımsal üretim alanında ise devlet gübre gibi temel girdilerin üretimini üstlenmiş, gübre fiyatları üreticilerin satın alma gücünü gözeterek düşük tutulmuş ve tarımsal ürün fazlaları devlet tarafından satın alınmıştır. Özellikle siyasal seçimler döneminde bu fiyatlar yüksek tutularak kısa vadeli ve popülist yaklaşımlar ön plana çıkmıştır (Boratav, 2003:120). Bunun

sonucunda sanayi ve tarımsal üretim alanlarında yapısal bir takım sorunlar oluşmuştur. Sanayi ürünleri ithalatı sürekli artmış ve dışa bağımlılık ortaya çıkmıştır. Tarımsal üretim destekleri ise ödemeler dengesini bozmuş ve mali sıkıntılara yol açmıştır. İşsizlik, yüksek enflasyon, Türk Lirasının değer kaybı, döviz rezervlerindeki azalma ve bunların sonucunda yaşanan devalüasyonlar gibi ekonomik sorunlar, hükümetleri dış borçlanmaya yöneltmiştir. Dış borçların başlıca kaynağı ise IMF olmuştur. IMF ile farklı tarihlerde stand-by anlaşmaları imzalanmış ve istikrar programları yürürlüğe girmiştir. Ne var ki askeri darbeler, Petrol Krizi, Kıbrıs Barış Harekatı ve bunun gibi pek çok olaylar bütçeler üzerinde ağır yükler oluşturmuştur, dolayısıyla IMF ile varılan anlaşmalara rağmen Türkiye, ihtiyaç duyduğu ve beklediği kredilere kavuşamamış, uygulanan mali ve ekonomik politikalar başarısızlıkla sonuçlanmıştır (Erdoğan, 2007).

Hayatın her alanında karşı karşıya gelinen sorunlar, ülkede yeni bir kuramsal, siyasal, hukuki ve ekonomik bir modele geçiş zorunluluğunu ortaya çıkarmıştır. 1980'lerin başından itibaren gündemin en belirgin konusu haline gelen küreselleşme süreci, Türkiye gibi kalkınmak isteyen ülkelerin eklemlenmek istediği bir süreç olarak görülmüştür. Dolayısıyla uzun bir süre uygulanan devletçi, ulusal kalkınmacı ve korumacı politikaların aşamalı biçimde terkedilmesi ve serbest piyasa ekonomisi koşullarının uygulanması savunulmaya başlanmıştır. Böyle bir amaç doğrultusunda 1980 yılında 24 Ocak Kararları olarak bilinen yapısal uyum programı hayata geçirilmiştir. 24 Ocak Kararları genel olarak serbest piyasa ekonomisine geçişi, ithal ikameci modelin yerine ihracata dayalı bir sistemin geliştirilmesini, kamu kurumlarının özelleştirilmesini, devletin özellikle tarımsal faaliyetlere olan desteğini çekmesi gibi uygulamaları ön görmektedir (Saygın ve Çimen, 2013). Neo-liberal ekonomi politikalarının bir yansıması olan bu kararlar, büyük ölçüde IMF ve Dünya Bankası tarafından ekonomik kriz içerisindeki ülkelere dayatılan programlardan ibarettir. Serbest piyasa ekonomisine yönelik yapısal uyum programları adı altında hayata geçirilen kararlar, kırsal alanlarda yaşayan ve tarımsal faaliyetlerle uğraşan küçük çiftçilerin devlet, ekonomi ve sermaye sahipleri ile ilişkilerini yeniden düzenlemiştir. Devlet tarafından sağlanan girdi sübvansiyonları, satın alma taahhütleri, destekleme fiyatları ve kooperatifler yoluyla örgütlenmeler kaldırılmıştır.

Söz konusu kararların uygulanmaya başlamasıyla tarım kesiminde yapısal sorunlar ortaya çıkmaya başlamış, verimlilik ve üretim azalmaya başlamıştır. Takip eden süreçte tarımsal üretim maliyetleri yükselmiş, harcanan emeğin karşılığı alınmadığından kente göçler yoğunlaşmış, tarım dışı alternatif gelir kaynaklarına yönelim artmış ve sonuç olarak tarımla uğraşmak suretiyle geçimini

Kırsal Alanda Tarımsal Faaliyetler ve Geçim Kaynaklarının Dönüşümü (Bartın Köyleri Örneği)

sağlayan insanların sayısı hızla azalmaya başlamıştır (Şimşek, 2017:131). Her ne kadar son 10 yıllık dönemde tarımsal üretimin yeniden canlanması amacıyla çeşitli teşvikler ve bölgesel odaklı alternatif ürünlerin üretilmesi desteklese de son 4 yıla ait TÜİK verileri incelendiğinde tarım sektöründe istihdamın düşmeye devam ettiği görülmektedir (http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1007).

4. Kırsal Alanlarda Geçim Kaynakları

Bireylerin ve hane halklarının yaşamını sürdürebilmesi için maddi ihtiyaçlarını temin ettiği ve sosyo-kültürel ilişkilerini şekillendirdiği gelir kaynaklarını ifade eden “geçim” kavramı ile ilgili literatürde yeterince çalışmanın olmadığı görülmektedir. Geçim, bireylerin veya hane halkının ihtiyaçlarını karşılayabilmesini sağlayan farklı hayati araçları ifade eden, insani ve doğal sermaye kadar nakdi, aynı (mal veya hizmet olarak verilen) veya her ikisini birden kapsayan bir içeriğe sahiptir (Delalivd, 2005).

Kırsal alanlarda yaşayan insanların geçim kaynakları genel olarak tarım, hayvancılık, ve yer yer balıkçılık gibi katma değeri diğer sektörlerle mukayese edildiğinde düşük ekonomik faaliyetlerden oluşmaktadır. Bundan dolayı kırsal kalkınma ile tarım politikaları birbirileri ile yakından ilişkilidir. Ne varki kırsal kalkınma sadece ekonomik bir kalkınmaya ağırlık verirken kırsal kalkınma ekonomi ile birlikte sosyo-kültürel bir sürdürülebilirliği de kapsamaktadır (Özensel, 2018:174). 1994 yılı Dünya Bankası verilerine göre, gelişmekte olan ülkelerde uygulanan ekonomik kalkınma projeleri sonucunda her yıl bir milyon insan yaşadığı yeri terk etmek zorunda kalmaktadır. 1994 yılından bu yana ise söz konusu rakamın daha da arttığı tahmin edilmektedir ve gelişmekte olan ülkelerde nüfusun büyük bir bölümünün fiili olarak tarım dışı sektörlerden geçimini sağladığını söylemek mümkündür (Manig, 1992).

“Sürdürülebilir geçim” kavramı ilk olarak Chambers ve Conway (1992) tarafından dile getirilmiş ve o zamandan bu yana gelişme ve kalkınma projelerinde üzerinde önemle durulan kavramlardan birisi haline gelmiştir. Ayrıca sosyal bilimsel alanlarda yapılan çalışmalarda Chambers ve Conway’ın kavrama dair yapmış olduğu tanımlama bugün hala geçerliliğini korumaktadır. Buna göre sürdürülebilir geçim genellikle, yaşam için gerekli olan yetenekleri, mal cinsinden varlıkları (hem maddi hem sosyal kaynaklar) ve faaliyetleri ifade eder. Geçimin sürdürülebilirliği, hayatta karşılaşılan zorluklara ve ani değişimlere karşı koymada başarılı olunması ve doğal kaynakları tahrip etmeksizin mal varlıklarını ve başatme kapasitesinin sürdürülüp arttırılabilmesi ile ilişkilidir. Buna göre bir geçim kaynağının sürdürülebilirliğinin en önemli

bileşenleri, sosyal ve ekonomik anlamda yaşanan kriz ve sorunlara karşı koymak ve bu süreçte doğaya zarar vermemek olarak anlaşılabilir.

Geçim, sadece para cinsinden gelir elde etme, bir eve sahip olma, hane üyelerinin beslenme ihtiyacını giderme veya pazara yönelik üretim yapma faaliyeti değil aynı zamanda hane halkı üyeleri arasında süreklilik arz eden iletişim, bilgi ve deneyimleri paylaşma sürecidir. Bu süreçte hane halkının mülkiyeti ve bireysel düzeyde varolan çeşitli beceri ve kabiliyetlerden yola çıkarak hanenin değişen koşullara uyum sağlamasına imkân veren araçlar veya eylem türleri ön plana çıkmaktadır (Ellis, 2002). Kırsal alanlarda yaşayan hane halkı üyeleri geçim stratejilerini belirlerken, kentsel alanlarda yaşayanlardan farklı bir takım pratikler sergilerler. Sanayileşmenin yoğun olduğu kentsel alanlarda yaşayanlar, büyük ölçüde düzenli ve uzmanlık gerektiren ekonomik faaliyetlerle uğraşmak suretiyle geçimlerini sağlayacakları gelirler elde etmektedirler. Oysa kırsal alanlarda yaşayanlar, sosyal ve ekonomik değişimlerden ötürü, gelir elde edecekleri farklı faaliyetleri birlikte yürütmek konumundadırlar. Aksi takdirde yaşanan ekonomik krizlerle veya karşı karşıya gelinen risklerle baş etmeleri oldukça zordur. Geçim kaynaklarının çeşitlenmesi olarak ortaya çıkan bu durum bölgeye, mülkiyete, gelir seviyesine, oluşan fırsatlara ve sosyal ilişkilere göre farklılık göstermektedir.

Dünya genelindeki gelişmelere paralel olarak Türkiye’de son yıllarda sadece tarımsal üretim yapmak yoluyla geçimini sağlayamaz hale gelen hanelerde özellikle genç nüfus, daha güvenli bir gelecek inşa etme beklentisiyle tarım dışı işlere yönelmiştir. Bölgelere göre değişen farklı yönelimler olsa da çoğunluk, geçim kaynakları arasında en büyük pay tarım dışı işlere aittir (Rig, 2006). Keyder ve Yenel’in belirttiği üzere özellikle kıyı kesimlerinde gelişmiş olan turizm sektörü, tarım dışı işlerde çalışmanın en iyi alternatifi olmuştur. Yani sıra kırsal alanlarda yaşayan pek çok kişi, haftalık veya mevsimlik olarak yaşadığı yerlerden başka yerlere gidip-gelmekte veya yakın kentsel alanlara gününbirlik veya süreklilik arz etmeyen işlerde çalışmaktadır (2018). Çünkü pazara yönelik ve rekabetçi yeni ekonomik ilişkiler, tarımsal üretimi –doğa koşullarına bağlı, emek yoğun, riskli ve düzensiz bir gelir kaynağı olarak gördüğünden- önemsizleştirmiştir. Bu yüzden kentsel alanlar mülksüzleşmiş ve dağılmış kırsal topluluklar için yaşamı sürdürme mekanları ve yegane kurtuluş olarak görülmektedir (Lefebvre, 2016:90).

Kırsal alanlarda geçim kaynakları ve türleri ile ilgili yapılan araştırmalarda tarım dışı gelir kaynaklarının hane halklarının geçimini sürdürmesinde azalan bir öneme sahip olduğunu göstermektedir (Ecevit, 1999; Sönmez, 2001). TÜİK verilerinden hareketle Türkiye’de tarımda istihdam edilenlerin oranı %25

Kırsal Alanda Tarımsal Faaliyetler ve Geçim Kaynaklarının Dönüşümü (Bartın Köyleri Örneği)

civarındadır. Bu sayı Avrupa Birliği ülkeleri gibi gelişmiş ülkelerde %6 civarındadır. Türkiye veya Avrupa Birliği ülkeleri ile bir mukayese yapıldığında %25'lik tarımsal istihdam son derece yüksek görülmektedir. Fakat Türkiye ekonomisinde, tarımsal üretimin payı oldukça yüksektir ve AB'ye uyum programı çerçevesinde azaltılmalıdır. Avrupa Birliği ülkelerinde devletin üreticiye sağladığı destekler, üretimde kullanılan teknolojiler, işletmelerin organizasyonu ve tarımsal yapılar Türkiye'dekinden son derece farklıdır dolayısıyla Türkiye'de tarımsal istihdam, işgücüne katılımı olumlu yönde etkileyen bir özelliğe sahiptir (Ferruh vd, 2010). Esas olarak burada üzerinde durulması gereken husus, tarım sektöründe azaltılan istihdamın, hangi sektörlerle yönlendirileceğidir. Kırsal alanlarda tarımsal faaliyetlerle uğraşmayı terk etmek zorunda kalan emek güçleri, sanayi ve hizmetler sektörünün yoğunlaştığı kentsel alanlara yönelecek ve düzenli olmayan işleri yapmak zorundadır. Yaşanan pek çok tarihsel gelişme, sanayi ve hizmetler sektöründe istihdamın sağlanmasında istenilen seviyede olamadığını göstermektedir. Bundan dolayı görece eğitim seviyesi daha düşük ve vasıfsız bir işgücü olma özelliği ağır basan kırsalda yaşayan kitleler yeni gelir veya alternatif kaynaklara ulaşma konusunda zorluklar ile karşılaşmaktadır. Düzenli ve sürekli bir gelir kaynağına ulaşamayan kırsal nüfus, işsizlik sorunu yaşamakta ve kırsal alanlarda yoksulluk artmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde kırsal alanlarda yaşanan söz konusu sorunlardan ötürü birey ve hane halkaları tarımsal faaliyetler dışında gelir kaynaklarına yönelmiş olsa da bu durum gelirlerinde düzensizliklere ve dengesizliklere yol açmıştır (Steel andLindert, 2017).

5. Araştırmanın Amacı

Son yıllarda Türkiye'de yaşanan siyasal, ekonomik ve sosyal değişmelere bağlı olarak, kırsal alanlarda özellikle geçim kaynaklarının çeşitlenmesinde belirgin farklar gözlenmektedir. Bundan dolayı çalışmanın temel amacı, Bartın merkez ilçeye bağlı, kırsal alan olarak bilinen 9 köyde yaşayan hane halklarının yürüttükleri tarımsal üretim faaliyetlerinin niteliği ve yoğunluğu ile bu hane halklarının geçimlerini nasıl temin ettiklerinin tespit edilmesidir. Böylece yerel-yöresel sosyo-ekonomik değişmelerin ve dönüşümsel süreçlerin etkisinin daha iyi anlaşılabilmesi hedeflenmektedir.

6. Araştırmanın Metodolojisi

Çalışmanın araştırma alanı olarak belirlenen 9 köy (Çamaltı, Dallica, Çakırkadı, Gürgenpınarı, Karasu, Kutlubey Demirci, Muratbey, Okçular ve Kutlubey Yazıcılar) Bartın ve yöresinde tarım ve hayvancılık potansiyeli bakımından aktif yaşamın sürdürülebileceği yerlerdir. Kırsal alanlar/yerler

belirlenirken farklı ölçütler göz önünde bulundurulmaktadır. Genel olarak kırsal alanlar; işbölümünün kentsel alanlar kadar gelişmediği, ekonomik faaliyetlerin doğal kaynaklara dayalı oluşu, insanlar arası ilişkilerde geleneksel özelliklerin yaygın biçimde görüldüğü, kentlere nazaran daha az nüfusu barındıran, teknolojik gelişmelerin daha az kullanıldığı yerler olarak bilinmektedir (OECD, 2006). Araştırmanın yapıldığı köyler belirlenirken bu özellikler göz önünde bulundurulmuştur. Seçilen köylerin nüfusu, tarımsal faaliyetlerin yoğunluğu ve coğrafi konumları dikkate alınmak suretiyle, kırsal alanlarda yaşayan hane halklarının geçim kaynaklarında yaşanan değişmelerin genel bir çerçevesi çizilmeye çalışılmıştır.

Araştırma, 2017-2019 yılları arasında söz konusu köylerde gerçekleştirilmiştir. Her köyden 10 hane belirlenmiş, bu haneler ile mülakatlar yapılmış ve hanelerin ekonomik faaliyetleri ve geçim kaynaklarının dönüşümünün anlaşılmasında kullanılacak sayısal verilere ulaşılması amacıyla önceden hazırlanan bir anket formu kullanılmıştır. Böylece 9 köyde 90 hanenin yaşantısını sürdürmek için gerçekleştirdiği ekonomik faaliyetler araştırılmıştır. Yanı sıra araştırmanın gerçekleştiği yerlerde köy ve kırsal yaşama dair gözlemler yapılmıştır. Araştırma bulgularının değerlendirilmesi esnasında bu gözlemlere de yer verilmiştir. Hane halkları ile yapılan görüşmelerde zaman içinde değişen tarımsal faaliyetler, geçim kaynaklarının çeşitlenmesi, tarımsal üretimde karşılaşılan sorunlar ve sahip olunan tarımsal alanların büyüklüğü gibi konular ele alınmıştır. Özellikle tarım ve hayvancılığın yörede başlıca bir geçim kaynağı olma özelliğini kaybetmesinden sonra, hane halklarının yaşantılarını nasıl sürdürdükleri ile ilgili stratejiler araştırılmıştır. Buradan hareketle çalışmada, kırsal alanda tarımsal faaliyetlerin neden terk edildiği, tarımsal üretimde ne tür sorunların yaşandığı ve hane halklarının geçim kaynaklarının neler olduğu gibi soruların cevabı araştırılmıştır.

7. Bartın Köylerinde Kırsal Yaşama Dair Araştırma Bulguları

Bu kısımda Bartın merkez ilçeye bağlı 9 köyde yapılan araştırmalarda elde edilen veriler ele alınmaktadır. Zonguldak iline bağlı bir ilçe iken Bartın, 1991 yılında il statüsüne kavuşmuştur. Karadeniz kıyısında bir limana sahip olmasının yanı sıra zengin bitki çeşitliliği, balıkçılık faaliyetleri ve büyük baş hayvanlarının yetiştirilmesi bakımından oldukça elverişli bir yerdir. Bartın çevresinde Zonguldak, Ereğli ve Karabük gibi yerlerde sanayi faaliyetlerinin yoğunlaşması, Bartın'ın tarım ticaretinde önemli bir konum elde etmesinde etkili olmuştur. Ne var ki, 1980'li yıllardan itibaren tarım alanında uygulanmaya başlanan

Kırsal Alanda Tarımsal Faaliyetler ve Geçim Kaynaklarının Dönüşümü (Bartın Köyleri Örneği)

politikalarından ötürü tarımsal üretim faaliyetleri önemli sorunlarla karşı karşıya gelmiştir. Devletin tarım desteklerini kaldırması, girdi maliyetleri ve nüfus artışı gibi etkenlerden ötürü hane halkları geçimini tarımsal faaliyetlerden temin edememeye başlamış ve Bartın'dan, başta İstanbul olmak üzere, büyük kentlere göçler yaşamıştır.

Tablo 1. Hane halklarının sahip olduğu arazi büyüklüğü (Dönüm)			
Köyler	1-10	11-20	21 ve üzeri
Çamaltı	3	-	7
Dallıca	2	3	5
Çakırkadı	9	2	-
Gürgenpınarı	6	1	2
Karasu	7	3	3
Kutlubey Demirci	7	1	2
Muratbey	8	-	2
Okçular	7	1	2
Kutlubey Yazıcılar	4	1	5
TOPLAM (%)	51	12	28

Tablo 1'de hane halklarının tarıma elverişli arazilerinin büyüklüğü yer almaktadır. Örneklemin %51'i 10 dönümün altında, %12'si 11-20 dönüme ve %28'inin 21 dönüm ve üzerinde tarımsal araziye sahip olduğu görülmüştür. 20 dönüm ve altında tarım arazisine sahip olan hane mensupları, tarım arazilerinin miras yoluyla küçük parçalara bölündüğünü dile getirmişlerdir. Arazilerin küçük ve parçalı bir yapıda olması, tarımsal üretimden az ürün ve verim alınması sonucunu beraberinde getirmektedir. 1-10 dönüm arasında araziye sahip olan haneler ihtiyaçlarının ancak bir kısmını karşılayacak kadar üretim yapabilmektedir.

Tablo 2. Hanelerin birincil geçim kaynakları (%)			
Köyler	Emekli maaşı	Ücretli çalışma	Tarım ve hayvancılık
Çamaltı	40	30	30
Dallica	40	40	20
Çakırkadı	50	30	20
Gürgenpınarı	50	40	10
Karasu	50	20	30
Kutlubey Demirci	60	30	20
Muratbey	30	40	30
Okçular	30	40	30
Kutlubey Yazıcılar	40	40	20
TOPLAM (Ortalama)	43,3	34,4	23,3

Tablo 2’de hane halklarının başlıca geçim kaynakları incelenmiştir. Kırsal alanda yaşamasına rağmen hane haklarının %75’i geçim kaynaklarının tarım dışı faaliyetlerden oluştuğu görülmüştür. Özellikle hane halkı mensuplarının sahip olduğu emeklilik maaşlarının birincil geçim kaynağı olması oldukça ilgi çekicidir. Zira düzenli bir gelir kaynağı olarak emekli maaşı, hane halkları için piyasa koşullarından kaynaklanan risklere ek olarak tarımsal faaliyetlerle uğraşmaya yönelik ilgiyi azaltan bir etkidir. Ayrıca hane halkları, küçük ölçekli ve parçalı tarım arazilerine sahip olmalarından ötürü artık sadece tarımsal faaliyetlerle geçimlerini sağlayamaz hale geldiklerini dile getirmişlerdir. Emekli aylığına sahip olanların büyük bir bölümü Bağ-Kur emeklisidir. Önceki yıllarda emeklilik yaş sınırı daha düşük olduğundan hanelerde emekli maaşı alanların oranı yüksektir. Hanelerin %34 civarında birincil geçim kaynağının ücretli çalışma olduğunu belirtmiştir. Bunların bazıları uzmanlık gerektiren işler olurken, bazıları ise emek yoğun işler şeklinde görülmektedir. Bartın Üniversitesinin kurulmasından sonra Bartın’da çeşitli sektörlerde bir ivme kaydedilmiştir. Özellikle üniversite ile ilişkili nüfus artışından kaynaklanan yeni inşaat alanları, ulaşım, barınma, eğlence ve alışveriş gibi çeşitli tüketim mekânları ortaya çıkmıştır. Bu alanlarda ihtiyaç duyulan emek gücü, kırsal alanda yaşayan birçok genç için yeni çalışma alanları haline gelmiştir.

Kırsal Alanda Tarımsal Faaliyetler ve Geçim Kaynaklarının Dönüşümü (Bartın Köyleri Örneği)

**Tablo 3. Hane halklarının üretim yaptığı tarımsal ürünler (N 90)
(Aynı anda birden fazla seçenek işaretlenmiştir)**

Köyler	Sebze-Meyve	Hayvancılık	Fındık	Tahıl	Arıcılık
Çamaltı	8	8	3	4	3
Dalıca	9	9	8	5	2
Çakırkadı	8	1	4	2	1
Gürgenpınarı	8	2	5	3	4
Karasu	8	4	8	3	1
Kutlubey Demirci	9	8	8	5	3
Muratbey	9	8	2	2	-
Okçular	10	7	2	1	2
Kutlubey Yazıcılar	8	7	4	4	1
TOPLAM	87	54	44	29	17

Bartın ve çevresi, sebze-meyve üretimi bakımından çeşitli ürünlerin yetiştirilmesine uygun iklim ve toprak yapısına sahiptir. Bartın ırmağı ve çevresinde alüvyon bakımından zengin tarım arazilerinin olduğunu söylemek mümkündür. Hane haklarının tarımsal faaliyetlerinin başında sebze-meyve üretiminin başat olması bu konuda etkilidir. Ayrıca son yıllarda Bartın ve çevresinde örtü altı üretimi alanında bir yaygınlık görülmektedir. Hane halkları çoğunlukla bölgede yeşil sebze olarak tüketilen marul, roka, taze fasulye, ıspanak, bamyaya vb ürünler ile meyve türünde başta çilek olmak üzere vişne, erik, elma, hurma gibi ürünler ürettiklerini ifade etmişlerdir.

Hayvancılık alanında özellikle büyük baş hayvan yetiştiriciliği oldukça yaygındır. Bartın ve çevresinin iklim ve arazi yapısı küçükbaş hayvan yetiştiriciliği için uygun değildir. Yanı sıra yakın bir geçmişte verilen desteklerle manda yetiştiriciliği artış göstermeye başlamıştır. Verilen destek ve teşvikler sonucunda bazı işletme ve haneler manda süt ve süt ürünleri üretimine yönelmiştir.

Karadeniz bölgesinin karakteristik ürünü olan fındık da yörede yetişme alanına sahiptir. Fakat Karadeniz bölgesinin diğer yöreleri ile mukayese edildiğinde Bartın'da fındık üretimi azdır. Arazi yapısının uygun olduğu topraklarda ise başta mısır ve buğday olmak üzere tahıl üretimi yapılabilmektedir. Tahıl üretimi çoğunlukla hayvansal yem elde etmek amacıyla üretilmektedir.

Arıcılık son yıllarda Bartın ve çevresinde gelişmeye başlayan diğer faaliyetlerden birisidir. Özellikle proje destekleri ve arıcılık kursları ile arıcılığa yönelik yatırımlarda artış gözlenmektedir.

Tablo 3'te hane halklarının gerçekleştirmekte olduğu tarımsal faaliyetlerin yoğunluğu gösterilmiş olmasına rağmen, hane halkları bu faaliyetleri temel bir geçim kaynağı olmaktan ziyade ek bir uğraş olarak gördüklerini belirtmişlerdir.

Tablo 4. Üretimi yapılan ürünleri değerlendirme biçimi		
	Sıklık	Yüzdeler
Hane halkının tüketimini karşılamak	51	57
Pazarda veya toptancılara satış	20	22
Tüketimden arta kalanın satılması	19	21
TOPLAM	90	100

Hane halkları geçmişte tarımsal faaliyetlerle uğraşmak suretiyle geçimlerini rahatlıkla sağlayabildiklerini oysa günümüzde hanelerin çoğu kırsal alanda yaşamalarından ötürü geleneksel bir yaşam biçimi olarak tarım ve hayvancılıkla uğraştıklarını belirtmişlerdir. Tarım ve hayvancılıkla uğraşmanın maliyetlerinin yüksek buna karşılık getirilerinin az olması, bu faaliyetlerin sınırlı bir şekilde yapılması sonucunu doğurmuştur. Tablo 4'te görüldüğü üzere pazara yönelik üretim yapan hanelerin oranı ancak %22 civarındadır. Bu haneler ise 20 dönüm ve üzerinde araziye sahip olanlardır. Geniş toprak parçalarına sahip olan ve bu arazilerin bir kısmı üzerinde örtü altı üretim yapan haneler ürünlerini zincir marketlere, toptancılara veya pazarlarda satabilmektedirler. Hanelerin %57'si ise sadece kendi ihtiyacına yetecek kadar üretim yaptığını ve ürettiği ürünleri satmadığını belirtmiştir. %21'lik bir oran ise kendi ihtiyaçlarından arta kalanı satmak suretiyle hane bütçesine ek bir gelir elde etmektedir. Bu haneler çoğu zaman yetiştirdikleri büyük baş hayvanların sütlerini, kümes hayvanlarının yumurtalarını ve yılın belirli zamanlarında yetişen sebze-meyveleri pazar yerinde veya bireysel alıcılara sattıklarını ifade etmiştir.

Kırsal Alanda Tarımsal Faaliyetler ve Geçim Kaynaklarının Dönüşümü (Bartın Köyleri Örneği)

Tablo 5. Tarımsal üretimde karşılaşılan sorunlar	
	Yüzdeler
Girdi fiyatlarının yüksekliği	32
Fiyat dalgalanmaları	21
Bilgi eksikliği	15
Sulama sorunları	16
Yabani hayvanlar	9
İklimsel değişimler	7
TOPLAM	100

Tablo 5 incelendiğinde, hane halkları veya tarımsal faaliyetlerle uğraşanların %32'si girdi fiyatlarının satın alım güçlerini zorladığını ve üretim maliyetlerini yükselttiğini belirtmiştir. Ürünlerin verim ve kalitesini belirleyen etkenlerin başında yer alan zararlı böceklerle karşı kullanılan ilaçların, gübre, fide, tohum vb girdilerin yüksek fiyatlara temin edilmesi, üretim sürecinde harcanan emeği karşılamadığı gibi bir sorun dile getirilmiştir. Bartın ve çevresinin parçalı, küçük ve engebeli bir araziye sahip olmasından ötürü makine kullanımı oldukça azdır bundan dolayı yüksek yakıt fiyatları, bu anlamda önemli bir sorun olarak görülmemiştir.

Serbest piyasa koşullarında oluşan rekabet ve fiyat dalgalanmaları gibi özellikler, arz-talep ilişkisini üreticinin aleyhine geliştirmekte, ürünlerin üreticinin elinde kalmasına ve sonuç olarak üreticinin istikrarlı üretim faaliyetinde bulunmasında bir engel teşkil etmektedir.

Bartın ve çevresi tarih boyunca tarımsal üretimin yapıldığı ve sulak bir alan olarak bilinmektedir. Buna rağmen hane halklarının %15'ine yakını tarımsal faaliyetler konusunda yetersiz bilgiye sahip olduğunu ve sulama altyapısı bakımından sorunlar yaşadığını dile getirmişlerdir. Hanelerin %10 kadarı ise ürün yetiştirdikleri arazilere yabancı hayvanların zararlar verdiğini ve iklimsel değişimlerin üretim faaliyetlerini olumsuz etkilediğini belirtmiştir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Çalışma sonucunda Bartın ve çevresinde yer alan kırsal alanlarda yaşayan hane halklarının yaşantısını sürdürmede ve geçim kaynaklarında tarım dışı faaliyetlerin önemli hale geldiği görülmüştür. Hane halkları, geçimlerini büyük ölçüde emekli maaşlarına ve tarım dışı faaliyetlere dayalı olarak sağlamaktadır.

Bartın ilinin nüfusu 2018 sayımına göre 200 bin kadardır. Kent merkezinin nüfusu 70 bin civarında hesaplanmış buna karşılık kırsal alanda yaşayanların nüfusu 130 bin civarı hesaplanmıştır. Nüfusunun % 51'ne yakını kadın, % 49 civarı da erkektir. 2014 yılı verilerine göre Bartın, yaş piramidinin oldukça ince olduğu illerden bir tanesidir. Yaş piramidinin ince olması, bir ilden dışarıya yoğun bir göç hareketinin yaşandığı ve genç olarak nitelenebilecek nüfusun az olduğunun bir göstergesidir (Koramazvd, 2017:35). Bartın Üniversitesinin kurulmasından sonra Bartın'ın aldığı göçlerde bir artış görülse de dışarıya verdiği göç miktarında bir artış varlığını sürdürmektedir (TÜİK, 2017). Bu durumun en belirgin sebepleri arasında kırsal alanda yaşayan genç nüfusun istihdam konusunda karşılaştığı sorunlar yer almaktadır.

Sadece tarımsal faaliyetlerle uğraşarak geçimini sağlayamayan hane halkı üyelerinden genç olanlar, tarım dışı istihdama yönelmektedir. Bu yönelim geçmiş yıllarda yaşanan göçlerden farklı bir takım özellikler barındırmaktadır. Çünkü büyük kentlerde istihdam ve iş bulma sorunları baş göstermekte veya emek gücü talebi azalmaktadır. Emek talebini azaltan sebepler ise oldukça farklıdır. Sosyo-ekonomik koşulların yanı sıra Türkiye'nin komşu olduğu sınır ülkelerden (özellikle Suriye ve Irak), sığınmacı veya göçmen olarak gelenlerin sayısı milyonlarla ifade edilmektedir. Sığınmacı ve göçmen olarak Türkiye'ye gelenler arasında önemli bir emek gücü, daha düşük ücretlerle ve kayıt dışı biçimde istihdam sürecine dâhil edilmektedir. Bu durum ise Türkiye'nin kırsal alanlarından kentlere göç edenlerin istihdamda çeşitli sorunlar ile karşılaşmasına yol açmaktadır. Kırsal alanlardan kopuşlar tam anlamıyla bu sebeplerden ötürü azalmaktadır. Kırsal alanlarda çalışabilecek durumda olan bireyler mevsimlik veya sözleşmeli olarak yakın veya büyük kentlere kısa bir süre için gidip gelmekte ve bu sürelerden artı kalan zamanlarda aile bütçesine katkı sağlayacak, hanenin tarımsal faaliyetlerine katılabilmektedir. Tarımsal faaliyetler, hanelerin temel geçim kaynağı olmaktan ziyade, hane bütçesine katkı sağlayan, hane halklarının tüketim maddelerinin bir kısmını temin ettiği ek bir faaliyet haline gelmiştir. Hanelerin geçim kaynakları arasında en önemli pay ise hane halkı üyelerinden birisinin (genellikle hane reisinin olarak babanın) sahip olduğu emekli aylığıdır. Emekli maaşı veya aylıkları hane halklarının yaşantısını idame ettirmesinde tek güvenilir geçim kaynağı olarak görülmektedir.

Görüldüğü gibi kırsal alanda tarımsal üretim faaliyetlerinde yaşanan dönüşümlerden ötürü hane halkları, tarımsal faaliyetler dışında gelir sağlayan çeşitli gelir kaynaklarına yönelmektedir. Bartın ve çevresi tarım ve hayvancılık faaliyetleri bakımından önemli bir potansiyele sahip olmasına rağmen tarım, karşılaşılan yapısal sorunlardan ötürü gittikçe azalan bir geçim kaynağı haline

Kırsal Alanda Tarımsal Faaliyetler ve Geçim Kaynaklarının Dönüşümü (Bartın Köyleri Örneği)

gelmiştir. Tarımla uğraşan kırsal kökenli hanelerin oranının bahsedilen yapısal sorunlardan ötürü azalması, genel olarak üretilen ürünlerin miktarını azaltmakta, talep fazlasının oluşmasına ve çeşitli etkenlerle birlikte tarım ürünlerinde yüksek fiyatların oluşmasına yol açmaktadır. Son yıllarda karşılaşılan temel gıda maddelerindeki fiyat artışlarının sebebinin bu şekilde anlaşılabilceği düşünülmektedir. Sonuç olarak, tarımsal üretim faaliyetlerinin desteklenmesi ve tarımın başlıca bir geçim kaynağı haline gelmesi için tarımsal destekleme politikalarının gözden geçirilmesi, tarım ve hayvancılık ile kırsal kalkınma alanında yatırımların yapılması zorunludur.

KAYNAKÇA

Amin, S. (1997). *Emperyalizm ve Eşitsiz Gelişme*. Kaynak Yayınları, İstanbul.

Bernstein, H. (2009). Agrarian Questions From Transition To Globalization. In: A.H. Akram Lodhiand C. Kay, eds. *Peasants and Globalization: Political Economy, Rural Transformation And The Agrarian Question*. Routledge, London.

Boratav, K. (2003), *Türkiye İktisat Tarihi 1908-2002*. İmge Kitabevi, Ankara.

Child, G. (1974). *Tarihte Neler Oldu?* Odak Yayınları, Ankara.

Delali B. K. D., Witkowski, E. T. F. & Shackleton, C.M. (2005). Monetary Valuation of Livelihoods For Understanding The Composition and Complexity of Rural Households. *Agriculture and Human Values*, 22: 87–103.

Ecevit, M. C. (1999). *Kırsal Türkiye'nin Değişim Dinamikleri: Gökçeada Köyü Monografisi*. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

Edelman, M. (2013). What is a peasant? What are peasantries? *Inter governmental Working Group on a United Nations Declaration on the Rights of Peasants and Other People Working in Rural Areas*, Geneva.

Ellis, F. (2000). *Rural Livelihoods and Diversity in Developing Countries*. Oxford Univ. Press, UK.

Erdinç, Z. (2007). Uluslararası Para Fonu -Türkiye İlişkilerinin Gelişimi ve 19. Stand-By Anlaşması. *Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi*, 18.

Ertem, B. (2009). Türkiye-ABD İlişkilerinde Truman Doktrini ve Marshall Planı. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12(21).

Ferruh, I., Keskin, G., Kılıç, M., Türkekul, B., Çelik, H. (2010). Türkiye’de Tarımsal İşgücü ve Sosyal Güvenlik Politikaları, *Ziraat Mühendisleri Odası*. <http://www.zmo.org.tr>, Erişim Tarihi: 16/04/2019.

Hobsbawm, E. J. (1987). *The Age of Empire, 1875-1914*. Vintage, New York.

Keyder, Ç. ve Yenal, Z. (2018). *Bildiğimiz Tarımın Sonu*, İletişim Yayınları İstanbul.

Lefebvre, H. (2016). *Şehir Hakkı*, Sel Yayıncılık, İstanbul.

Manig, W. (1992). Structural and Institutional Changes in Rural Northwest Pakistan. *The J. Dev. Studies. Instt. Development Studies*, Peshawar, Pakistan.

Marx, K ve Engels F. (2015). *Kapitalist Manifesto*, Ter. Tanıl Bora. İletişim Yayınları, İstanbul.

Marx, K. (1978). *Kapital, Kapitalist Üretimin Eleştirel Bir Tarihi*, I. Cilt, Sol Yayınları, Ankara.

Mills, C. Wright. (2000). *Toplumbilimsel Düşün*, Der Yayınları, İstanbul.

OECD. (2006). *RURAL 3.0. PolicyNote. A Framework ForRural Development*. (www.oecd.org).

Özensel, E. (2018). *Kır Sosyolojisi*, Çizgi Kitapevi, Konya.

Pamuk, Ş ve Toprak, Z. (1988). *Türkiye’de Tarımsal Yapılar (1923-2000)*, Yurt Yayınları, Ankara.

Ponting, C. (2012). *Dünyanın Yeşil Tarihi: Çevre ve Büyük Uygarlıkların Çöküşü*. Sabancı Üniversitesi: İstanbul.

Rigg, J. (2006). Land, Farming, Livelihoods, and Poverty: Rethinkingthe Links in the Rural South, *World Development.*, 34(1), 180-202.

Saygın, H. and Çimen, M. (2013). *Turkish Economic Policies and External Dependency*, Cambridge Scholars Publishing. UK.

Kırsal Alanda Tarımsal Faaliyetler ve Geçim Kaynaklarının Dönüşümü (Bartın Köyleri Örneği)

Shanin, T. (1973). The Nature and Logic of the Peasant Economy 1: A Generalisation, *Journal of Peasant Studies*.

Sönmez, A. (2001). Doğu Karadeniz Bölgesi fındık Üretim Kuşağında Toprak Ağalığı, Köylülük ve Kırsal Dönüşüm, *Toplum ve Bilim*. İlkbahar.

Steel, G and van Lindert, P (2017). Rural Livelihood Transformations and Local Development in Cameroon, Ghana and Tanzania. *IIED*, London. <http://pubs.iied.org/10811IIED>.

Şimşek, R. (2017). Türkiye’de İçgöçlerin Dönemsel Tasnifi Üzerine Bir Değerlendirme. *Yüzyılın Sorunları ve Sosyoloji II*. Nas, F. (Ed.). Gece Kitaplığı, Ankara.

Tokgöz, E. (2001). *Türkiye'nin İktisadi Gelişme Tarihi*. İmaj Yayınevi, Ankara.

Topal, C. (2013). Soğuk Savaşın İlk Yıllarında Türkiye-ABD İlişkilerinde Ekonomik Yardımların Etkisi. *KTU Sosyal Bilimler Dergisi*, 6.

TÜİK. (2017). *ADNKS Göç İstatistikleri*. http://tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id= 1067, Erişim Tarihi: 25/02/2019.